
Výklad snů:
gnostické a autognostické možnosti

Jiří Růžička

Ve své pojednání se nebudu zabývat sny a sněním v přeneseném významu. Nebude řeč o plánech, představách, fantaziích, utopiích, iluzích, vizích nebo imaginacích. Budeme se zabývat sny v nejvlastnějším slova smyslu. Budeme hovořit o těch zvláštních podobách našeho duševního života, kterými žijeme ponoření do spánku.

Výklad snů je v moderní době, tj. od konce devatenáctého a v celém dvacátém století, jednou provždy spjat se jménem S. Freuda. Je bezesporu zakladatelem moderního přístupu k rozumnému životu už proto, že sny usouvztažnil s bděním, a to zcela radikálně. Sny mu byly reflexí bdělého života, avšak způsobem zvláštním. Freud se totiž domníval, že kamuflovaly a šifrovaly utajené významy těch charakteristik člověka, které nebylo možné učinit předmětem otevřeného zájmu i přístupu v bdělém stavu, a to pro zábrany, které byly především morální, dále pak ze strachu a úzkosti. To, že Freud považoval za nepřijatelnou pro člověka na přelomu století žádostivost, která měla především sexuální podobu, je všeobecně známé. Vedle žádostivosti byl jediným dalším motivátorem sebezáchovný pud. Jak problematičtější je toto redukování pojetí motivace člověka, se pokusím naznačit dále, jak problematičtější jsou výkladové možnosti, které vycházejí z jednostranného přístupu, zmíním rovněž. Nejde však pouze o problematičnost akademickou, o spornost mající význam pro relativně malý a uzavřený okruh lidí, ale o důsledky, které mohou mít a také mají pro statisíce, ba milióny lidí, kteří trpí psychickými nebo psychosomatickými nemocemi.

Výklad snů tvoří i v současné psychoterapii důležitý léčebný nástroj. To, zdali výklad odpovídá skutečnosti, je v psychoterapii verifikováno na místě, a to výskytem či vymizením patologických příznaků. I proto může být prospěšné sledovat, jak vykladač v psychoterapii postupuje a na jakých základech je výkladový systém položen. Neboť východisko i způsob verifikace mohou interpretům z jiných oborů poskytnout cennou metodologickou i metodickou inspiraci.

Vzhledem k okolnostem, za kterých dnes o výkladu snů hovořím, jsem si nevybral žádný z velké řady snů, se kterými jsem se ve své kli-

nické praxi setkal osobně, nepoužiji ani své vlastní sny, ale obrátím se na autora, který je v oblasti psychoterapeutické teorie i praxe jedním z nejpopovanějších. Jde o Medarda Bosse, přímého žáka dvou velikánů, a to S. Freuda a M. Heideggera. Boss v jedné ze svých prvních významných prací Psychoanalyse und Daseins-Analytik z roku 1957 líčí patientský osud mladého, třiatřicetiletého lékaře, který se k němu dostal po mnohaletých, málo úspěšných terapiích u klasického a jungiánského terapeuta.

Boss popisuje případ takto: Šlo o mladého člověka, jehož neúspěšný průchod předcházejícími psychoterapeutickými snahami splňoval všechny předpoklady, které by klasického analytika od dalšího terapeutického pokusu zcela odradily. Dotyčný trpěl úpornými a přetrvávajícími pocity viny a úzkostmi do takové míry, že se jeho život skládal z řetězce neustálých aktů sebetrestání a sebepoškozování. V předchozí analytické léčbě se jeho problematika neustále točila okolo oidipovských vztahů nešťastně vyřešených; incestuální přání zcela vyplňovala jeho snovou imaginaci. Kastrální úzkosti, coby odvety trestajícího otce, ho neustále vháněly do děsivých snů a vizí. Ačkoli prodělal 420 hodin psychoanalytické kúry, ačkoli si uvědomil, že různé formy sebepoškozování jsou platbou špatnému svědomí, jeho stav se prakticky nezměnil a terapie zůstala bez účinku. V průběhu hlubinně vedené psychoterapie se falické symboly, dříve oděné do rozmanitých forem, ustálily na kostelní věži, trčící vysoko do krajiny. V této sněné zvonici se vyskytoval muž, který se ji snažil zbořit podkopáváním kamenných základů. V muži poznal pacient svého učitele anatomie.

Přesně podle pravidel byla kostelní věž vykládána jako penis a v učiteli měl být spatřen kastrující otec. Interpretace, jak patrně, byla založena na psychoanalytické domněnce, že předměty beroucí na sebe podobu podlouhlou, trčící, vlající nebo visící, jsou symbolickým znázorněním mužského pohlavního údu. Jakékoliv ničení nebo ohrožování takovýchto symbolických předmětů je vykládáno jako kastrální konání. Hypotéza je založena na dvou představách. Jedna, hedonistická, považovala za nejvyšší cíl lidského snažení smyslový požitek, který, přejímaje různé sociální formy, ústí např. v incestuální vztahy k rodičům. Druhá představa, přetrvávající ostatně v plné síle dodnes, vychází z přesvědčení, podle kterého se psychický život údajně odehrává uvnitř psyché, v mozku (v nevědomí či vědomí), a nikoliv ve světě, v němž je člověk účasten (samozřejmě cele, tedy i se svým CNS).

Interpretace, které vyložily sen jako problém kastrálních okolností, nezměnily v pacientově životě nic podstatného až na to, že zvětšily jeho pocity viny. Ty byly zmírněny vstupem k jinému terapeutovi, jungiánovi. Ten nechal perseverující věž platit jako religiózní symbol

kolektivního nevědomí. Lékař je pak dával do souvislostí poukazy k folklóru a mytologii. Nemocný došel k názoru, že jeho bizarní a zneklidňující sny vycházejí z obecně lidských kolektivních zkušeností obsažených v jeho psyché, což ho poněkud uklidnilo, neboť si již nepřípadal tolik izolován od ostatních lidí. Stagnace v léčbě však vedla k jejímu ukončení. Terapeut pacientovi oznámil, že jej již naučil všemu, co mohl.

Po čase nastalo opětovné zhoršení pacientova duševního stavu. Potíže na sebe vzaly podobu úporných purifikačních kompulzí, které se vztahovaly k okolí, jmenovitě pak k umění. Nutkavý fanatismus čistoty se týkal nejen zájmu o čistotu umění, ale přešel i na předměty denního používání. Spílal si výstředních estétů, ale nemohl si pomoci. Proto se mladý muž rozhodl navštívit třetího terapeuta.

Uvážnutí na mělčině skepse se projevilo již z počátku při vstupu do třetí léčby. "Do jaké míry může psychologie," ptal se dotyčný, "poskytnout komukoliv nějakou jistotu, když sama své předpoklady odvozuje od předpokladů jiných věd, založených na předpokladech, které jsou opět odvozeny z jiných předpokladů, takže skutečnosti se prakticky nelze dobrat. Kde potom zůstává to vlastní, skutečnost sama? Proč vůbec žít, když svět věcí je v psychologii zúžen na svět psychických realit, aniž by před tím byla jako skutečná prokázaná alespoň jediná věc fakticky."

Poté však, co byl vyzván, aby se oprostil od těchto úvah a plně se oddal svým asociacím, ohlásil se sen, který nabyl, jak se ukázalo, zásadní důležitosti. Pacient snil o záchodech, které nebylo možno otevřít. Překážka byla nakonec překonána, ovšem za cenu psychotické ataky. Když totiž byly záchodové dveře otevřeny, pacient se ocitl v kostele, jednou stranou spoután zvonovým lanem a druhou výkaly, ve kterých vězel. Takto byl pohybem zvonu trhán ve dvě. První reakcí byla agrese, kterou vystřídal katatonický stupor. Terapeut nepřestal o pacienta pečovat ani v tomto stavu a choval se k němu jako pozorná matka. Tato vytrvalost přinesla ovoce a pacientovy psychotické potíže ustoupily. V terapii pak mohlo být po určité době pokračováno. Pacientovi bylo umožněno, aby plně a zcela autenticky zakusil svoje živočišné zakotvení v oblasti vyměšování, vylučování a s tím spojenou nečistotu, pach a špínu, založení, které se snažil co nejenergičtěji popřít a odmítnout jako něco jemu nevlastního.

Plné osvojení takových odmítaných oblastí lidské přirozenosti není jednoduché a nemůže se omezit pouze na intelektový výkon vhledu. Teprve životní praxe, v níž je tento vhled zužitkován, přináší vlastní úzdravu.

Pacient zpočátku nedokázal pochopit, proč, když přijal "psychickou realitu" snových představ, nebyl osvobozen od přetrvávající otázky,

kterou si neustále kladl, totiž jak se mohlo stát, že na posvátním místě kostela uvíznul ve vlastních výkalech. Ukázalo se, že pacient nikdy skutečně nepřipustil nečisté a pozemské jakožto bytostné založení člověka, stejně však nepřijal svoje duchovní založení. Pokud tak činil, tak pouze po vzoru tradice, ve které během svých studií vyrůstal, totiž jakožto psychologickou realitu, která se skutečností nemá nic do činnosti. Pak se mohlo stát, že všechny obrazy, představy a dokonce i lucidní vjemy byly pouhým symbolickým ztvárněním jinak nepoznatelné skutečnosti nebo psychický ekvivalent distribuce biologické energie, považovaných za reality opravdovější nežli jejich psychologické reprezentace. Stejně tak byl i archetyp pokládán za "fylogenetický kód", který se proměnil naprosto záhadným způsobem v psychickou představu.

Ukázalo se, že nejhlubší pocity viny, které pacienta tak drtivě sužovaly, byly zakotveny v odmítání a popírání kreaturálnosti a duchovnosti jakožto neredukovatelných daností člověku vlastních. Pacientovi plně vysvitlo, že k tomu, aby přijal svůj lidský úděl v pravé a nefalšované podobě, se musí vzdát veškerých uměle prostředních psychologických konstrukcí a přijmout svůj nezkrácený úděl za vlastní. A to navzdory vzdělání, školení a myšlenkové tradici, ve které vyrostl a byl vychován.

Taková léčba se staví na stranu filozofie, která nastoluje znovu a radikálně otázky po bytí, speciálně pak po bytí lidském.

Metafyzické myšlení se doposud staralo o bytí jsoícího tak, že pátralo jen po tom kterém jednotlivém způsobu bytí. Takovýto způsob bytí pak byl uchopen buď jako jevovost, předmětnost, nebo hotovost. Avšak ve fenomenologickém tazání se ukazuje, že samotné bytí nelze odvodit od jednotlivých jsoících. Bytí jsoícího nemůže být jednotlivým jsoícím, neboť kdyby tomu tak bylo, muselo by být jeho bytí opět odvoditelné od nějakého jiného jsoícího a odvození a regrese by neměly žádného konce.

Člověk je v tomto pohledu zbaveném abstrakcí a redukcí bytostí, která je schopna rozumět bytí bezprostředně. Tato zvláštní povaha člověka je pro něho charakteristická, neboť porozumění bytí je právě to, oč člověku běží. Je opět nutno zdůraznit, že bytí není možno chápat jako nějaké univerzále - jako kategorii kategorií, ale vždy v úzké souvislosti se specifikou člověka jakožto bytosti otevřené porozumění. Život, lidský pobyt, v žádném případě není statickou záležitostí, ale vždy děním a vztahováním se. Jestliže je člověk jsoícím oslovován, on sám na toto oslovování odpovídá tak, že v okruhu jeho pobytu se jsoící objevuje ve svých významnostech. Člověk vždy nějak světu rozumí. Toto oslovování v běžném životě ani nebereme v patrnost, pradienze vlastního bytostného založení si ani nevšímáme.

Bylo řečeno, že otevřenost totalitě světa je základním rysem člověka, neboť v otevřenosti se věci objevují, a to tak, že jim člověk

rozumí, aniž by byl nucen mezi ně a sebe vkládat nějaké hypoteticko-teoretické konstrukce, např. poznávací procesy, kognitivní struktury a podobně. Naopak, původní rozumění bytí teprve umožňuje, aby jakékoli konstrukce byly vytvořeny. Boss, vědom si tohoto základního rysu lidského pobytu, daností člověka rozumět bezprostředně přítomnému, opírá svoji terapeutickou praxi o Freudovu asociální metodu. Asociace však nechápe jako lineární řetězec nápadů, ale jako tematickou zaměřenost, jako volné kroužení okolo těch životních modalit, které jsou důležité a z nichž mnohé nebyly přijaty za vlastní, staly se nechtěnými, nežádoucími a nepohodlnými. Boss, překonávaje dualitu těla a ducha v pojmu tělesnění a kategorizování duševního života na vědomí a nevědomí v koncepci převzetí za své či odmítání vlastního, nechápe interpretaci jako dešifrování symbolů do předem daných interpretačních schémat, ale jako odkrývání významů, které nejsou automaticky předpokládány jako již hotové, nýbrž jako existující v možnosti.

Na tomto místě se dotýkám toho, jak je člověk a jeho svět viděn očima ortodoxní psychoanalýzy a jakým způsobem je chápán symbol a jeho interpretace.

Studujeme-li Freudovy spisy pozorněji, neujde nám dvójí způsob vidění člověka. Nejmarkantněji je tento fakt patrný ve Výkladu snů. Do sedmé kapitoly se Freud věnuje popisům, vysvětlením a vedením důkazů v jazyce, který je bezprostředním vyjádřením jevů. Řekli bychom, že se blíží fenomenologickému popisu. Freud se v textu nezdráhá použít tautologie, nadsázky a příměrů. K vyjádření vlastních i cizích snů využívá jemných deskripcí a vynikající schopnosti postřehu. Freud v tomto reflektivním kroužení shledává, že v ideačních sdruženích se člověk maně vyhýbal trapným, nepříjemným, nechutným a nemorálním vzpomínkám a že tyto mají nezřídka povahu žádostivosti. Po tomto zjištění vznesl hypotézu, že jejich utajení a potlačování je zdrojem duševního onemocnění. Od sedmé kapitoly citované knihy je změna jazyka více než překvapující. Životní zkušenosti jsou uchopeny jako způsoby pudové existence, jako projevy specifické energie, kterou v rovině psychiky označil Freud pojmem libido. Veškeré druhy životního projevu jsou viděny na pozadí determinující hry pudových, ve své podstatě biochemických sil. Freudovo úsilí je nyní převážně soustředěno na konstruování metapsychologických kategorií, které, i když hotovy k revizi, jsou pokládány za vědecky oprávněné a nadřazené přirozenému popisu klinických zkušeností. Rázem se ocitáme ve dvojí perspektivě. Na jedné straně stojí Freudovo bezprostřední a původní chápání člověka, v jehož životě hraje nepřijetí žádostivosti etiopatogenetickou roli, na druhé straně máme metapsychologický model CNS, operující na bázi abstraktní biofyzikální energie, která - majíc původ například v potravě - se přeměňuje - řekněme v halu-

cináce - způsobem, který je více než spekulativní. Takovému ve vzduchu visícímu modelu je z předpojeté obavy podřazeno bezprostřední rozumění člověku, jemuž byl Freud otevřen. V důsledku toho se i samotná Freudova klinická zobecnění a vývoody stávají zatíženými redukovanými metateoretickými předpoklady. Freud v tradici scientismu převrátil pořadí i rovinu poznání a zavedením kauzálních souvislostí uvíznul v neřešitelném dilematu, které neprolomil nikdy. Redukcionistická tendence má za následek, že většina symptomů neuróz je posléze považována za nevhodnou či neekonomickou transformaci sexuální energie, sexuálního pudu, u jiných autorů pak zase jinak založených energií, biochemických procesů, fyzikálních pravidel. Tyto teoretické předsudky mají rovněž bezprostřední vliv na pojetí psychiky, existenci a smysl symbolů a jejich výklad, včetně výkladových technik. Pudová energie, která se nemůže vybit, se psychologizuje, stává se obsahem mysli. Nicméně však obsahem potlačeným. Toto městnání vytváří tlak na psychiku, což má za následek přeměnu obsahů psychiky do nepřímého znázornění, symbolu, který pak, v podobě symbolického přepracování původního potlačeného obsahu, může dojít svého uplatnění, totiž psychického odlehčení vnitřních pnutí. Protože právě vytěsněná přání se realizují nepřímo, a tedy i v symbolu, a protože valná většina přání je povahy sexuální, jež se nemůže objevovat jen v omezeném počtu modalit, je už věcí vykladačské rutiny přeložit symbolickou expresi a nalézt její pravý význam, totiž význam sexuální.

Cílem každého výkladu je nalezení skrytého významu. Avšak etablované psychoanalytické interpretační schéma, stejně tak jako každé jiné redukující pojetí, vlastně žádný skrytý význam nehledá. Ten je, jak logicky vyplývá, už totiž dávno znám předem. Skrytý význam sexuální žádosti obměňuje pouze podoby, jaké na sebe může brát. Úkolem vykladače je objevit skrytý význam symbolu a usvědčit z něho spáče. Ortodoxního vykladače proto nemůže překvapit vůbec nic kromě snad sofistikovosti, a jakou pacient ukryvá to, co má být vyneseno na světlo. Vykladačské umění se nakonec vyčerpává hledačstvím, slíděním a usvědčováním. V takovémto přístupu k výkladu je symbol pouhým znakem, kterým zůstává i tehdy, má-li výtvarnou hodnotu. Symbolická struktura se stává textem, ke kterému je dán a priori interpretační klíč a petrifikovaný lexikon takovéhoho znakového systému odvozený z teoretické konstrukce umožňuje jen malé posuny v jeho "nářečových" zvláštnostech. Tyto vývoody samozřejmě neplatí jen pro psychoterapii, ale týkají se všech uzavřených výkladových systémů, postavených na jakémkoli druhu redukcionismu.

Abychom však neudělali chybu à la "dítě vylité i s vaničkou". Freud skutečně přesvědčivě ukázal, že lidská sexualita má nadmíru významnou roli v lidském životě. Chyba však spočívá v tom, že sexualitu

samotnou nepodrobil dalšímu zkoumání. Tak např. se nabízí otázka, zdali sexualita nemá ještě jiný smysl, nežli je viscerální slast či plodící pud. Zda není také svébytnou formou setkání, zda není formou komunikace, kterou lze jen stěží nahradit. Zda není způsobem transcendence, únikem atd., atd. Toho si všimli někteří myslitelé a začali sexuální snové oblasti vykládat jako znázornění ještě jiných skutečností, ať už formou symbolu, nebo metafory a metonymie. Co však zapomněli, bylo vykládat a probádat onu první výchozí rovinu, dále pak se jim stalo, že - v tradici redukce - zapomínali na sexualitu a převedli ji zase na něco jiného.

Jiná větev pojala sexualitu strukturalisticky. Veškeré dostupné sexuální jevy považovali za jakési sítě, mapy, podle kterých by se mohli orientovat i v jinak obtížně poznatelné a celistvě nahlédnutelné osobnosti člověka samého či v jeho vztazích. Opět se však dopustili podle mého soudu podobné chyby jako všichni předchozí. Opomenuli totiž, že strukturální mapa může být mapou pouze tehdy, když víme předem něco o tom, co mapujeme, známe-li nějakým způsobem mapovaný útvar. Jinak by byla mapa pouhým shlukem náhodných a nesrozumitelných čar, skvrn a teček. A tato předchozí obeznámení, zřejmost, samozřejmost (jakkoli třeba primitivní) s tím, co je mapováno, byla opomenuta, výchozí půda nebyla probádána.

Velmi vlivný je výkladový systém, který považuje snové děje za lingvistické útvary. Převedení snové skutečnosti do jazyka je opět počinem redukcionistickým. Realitě snu (podobně jako skutečnosti literárního či jiného díla) je upřena výchozí realita. Ze skutečnosti, ze snové události, je učiněn znakový systém, který operuje podle určitých lingvistických pravidel. Jako by jazyk asimiloval sen ne nepodobně tomu, jako je potrava asimilována živým organismem. Zapomíná se však na to, že každá řeč v jakémkoli jazyce je o něčem! A to jakoby samozřejmé něco stalo zase podstatně nezkoumáno.

V pojetí, které je mé klinické zkušenosti blízké, není snění žádnou náhradní lidskou aktivitou, není zástupným kódem, pouhou řečí symbolů, ale je naprosto plnohodnotným a lidsky svébytným způsobem existování. Sen není symbolickou či znakovou resp. obrazovou napodobeninou něčeho, co se v něm obráží a má svoji pravou existenci mimo něj. (Pozn.: často se hovoří o snových obrazech, ale sen je vždy dějem, nikoliv statickým obrazovým útvarem.) Snové události jsou přímým otevřením určité jevové oblasti okrsku lidské existence, ve kterém se člověk s tím, co se mu vyjevuje, setkává. Na tomto místě se dostáváme k jednomu důležitému problému, kterému jsem se již několikrát v textu vyhýbal, ale nyní již není možné se o něm alespoň nezmínit. Jde o přístup k realitě světa. Ani si dost hluboce neuvědomujeme, že za skutečnost považujeme pouze to, co se vyskytuje jako materiálně přítomné, co je možné uchopit našimi

smysly. Vše ostatní je považováno za buď neexistující, "pouhé zdání", nebo za důsledek tohoto materiálně jsoucího, které se nějakým způsobem transformovalo, zpracovalo, zakódovalo či otisklo v naší mysli. Skutečnosti např. duchovní povahy jsou proto považovány za odvozené skutečnosti skutečností věčných. Aby se vysvětlil duševní život, úžeji duševní činnost (což však nemůže být totéž, i když se např. v současné psychologii totožnost drží), musí se odvodit z věčných vlastností člověka, totiž z jeho biologické tkáně. Duševní život se tak uzavírá dovnitř lidské biologie, do lidského mozku. Jak se však vnější život dostane do mozku a zase nazpět, totiž ven, je problém, který je v takovém pohledu na člověka neřešitelný. I prosté vnímání, pojednané jako odraz vnější reality, je konstrukcí nadmíru krkolomnou. Jak se např. dostane šálek čaje, který stojí právě teď přede mnou, do mé hlavy, by se ještě dalo při výkladu vidění na principu kamery pochopit, ale jak se tentýž šálek dostal zase z mé hlavy ven přede mne a nezůstal v mé hlavě, to už je záhada. Já totiž tento šálek nemám před sebou a pak v mé hlavě, nevím také vůbec nic o tom, že by se tento šálek nějak z mé hlavy vyloupl na své místo na stole. Jak se šálek dostane do hlavy, vysvětluje např. teorie vidění jako počítačové kamery (předmět-okomozek), ale žádný projekční orgán na způsob promítačky objeven nebyl. Aniž bychom mohli na tomto místě podat zevrubný výklad, pokusíme se jen v krátkosti uzavřít, že ke světu se nedostáváme tak, že jej do sebe inkorporujeme pomocí smyslů a mozku a pak jej zase vyvrhujeme ven, ale spíše jsme ustrojeni tak, že skutečnost osvětlujeme na místech, kde se nachází. Toto osvětlování však nemá povahu reflektoru, žárovky či výbojky, ale osvětlení duševní a duchovní povahy. Osvětlujeme jinými slovy "vnějšek i vnitřek" věcí. Ve snech se nám objevují proto častěji než v bdění, které spíše osvětluje vnější tvářnost světa, vnitřní charakteristiky reality. Proto tedy kostelní věž z citovaného snu nemůže být sexuálním symbolem ani archetypem či nějakým znakem snového lexikonu, ale přímým vyjádřením určité podoby lidské duchovnosti, která je lidskému rodu vlastní a kterou člověk také lidským způsobem vykonává svébytným pohybem vzhůru. Že tento pohyb může být materializován v podobě kostelní věže, na této skutečnosti nemůže nic změnit. Svět, který se člověku otevírá ve snu, je světem skutečným, i když se nemusí dávat stejným způsobem, jak je tomu v bdělém stavu. Bez duchovnosti by byl svět pro nás jen světem smyslově předmětným, emočně zúženým na pocity tělesné povahy, na libosti a nelibosti. Vůle by byla determinovaná jen kauzálně a mezilidské vztahy by se odvíjely druhově účelově. Tímto zúženým lidstvím (které se ovšem některé psychologické teorie klidně pokoušejí vydávat za lidství vyčerpávající) právě zmíněný pacient trpěl. Teprve, když přijal v plnosti to, co se mu ve snu nabízelo, poté, co

snové porozumění také vtělil do životní praxe, pak se skutečně uzdravil. Stal se košatým a vnitřně bohatým mužem, který se vzdálil depersonalizacím a derealizacím, do kterých byl dřívejším rozuměním sobě vehnán.

Snění ale neznamena, že sen je náš majetek. Stejně také nevlastníme své myšlení. Sen však nemůžeme na rozdíl od myšlení ovládat. (I když i zde se právě díky Freudovi ukazuje, že možnost zkreslení, ovlivnění a překroucení sahá hluboko do našeho niterného života.) Ovládnutí snu je nicméně mnohem otížeňší nežli ovládnutí stavu bdělého. Snění představuje svébytný způsob sebezakoušení, a to ve vztazích, do kterých je spící umístěn. Vztahovost je nejen charakteristika snů, ale také klíč k jejich pochopení. Vybavení snu po probuzení je pak vzpomínkou na snové bytí.

Metodologické úvahy umožňují, abychom uvedli pár slov a pár snů a několik výkladů na závěr. Již řecký snopravec a autor nejrozsáhlejšího starověkého snáře Artemidoras vykládal sny na mnoho způsobů. Mezi jinými možnostmi viděl také sny, které byly osudové, které člověka nabádaly k nějaké cestě nebo činu. Artemidoras pak provedl několik klasifikací. V této souvislosti mne proto zaujal sen, o kterém referovala kolegyně Benešová. Jí uváděný kanovník přijal výzvu, která se mu ve snu objevila v podobě úkolu, dokončit stavební dílo katedrály sv. Víta. I když takové sny známe i z dnešní doby, rozdíl spočívá v tom, že jim nevěnujeme takovou pozornost a jejich obsahy nebereme tak vážně, jak těmto snům přináležejí. Při jiné příležitosti jsem takové sny nazval centrálními. V nich se ukazuje zřetelněji než za bdění, které oblasti v našem životě jsou důležité, významné a pro náš život rozhodující. Mezi takové patří následující sen: Zdál se muži v nejlepších letech. V onom snu zachvátil požár statek, který spravoval. Oheň vznikl v zadním traktu statku, kde byla umístěna obytná, soukromá část, a pomalu se rozšiřoval do správního traktu, který se nacházel vpředu. Při rozboru se ukázalo, že onen muž, založením i povoláním hospodář (pracoval jako ředitel jednoho podniku), nevěnoval péči a pozornost všemu, co ke statku patřilo: svému vlastnímu soukromí i soukromí těch, kteří k jeho správě patřili. K zadnímu traktu patřila rodina, ale i osobní život jeho podřízených. Byl ponejvíce angažován v přední části areálu, zatímco zadní část zanedbával. Jeho hospodaření však mělo především ráz starosti o věcné statky, nikoli však o další oblasti lidské existence. Proto se mu ve snu lidé také vůbec neobjevili přímo, osobně, ale jako ohrožující přírodní živel, požár v domě. Skutečnou i anticipovanou krizi vztahů v rodině i se spolupracovníky nechápal jako problém mezilidský, ale jako neosobní živelnou pohromu. Nárokovost bližních vnímal výhradně v materiálních významech: "Nechápu, co jim mohlo scházet, vždyť měli

přece všechno," říkal při snovém rozboru a mínil tím jejich hmotné zabezpečení. Tentýž postoj ovšem choval i sám k sobě. Kromě materiálních statků jiné statky podstatně nespatořoval. Tehdy jsem na základě tohoto snu pojal obavu z reálné možnosti oběhového onemocnění, které se žel bohu po čase prokázalo. Onen muž prodělal infarkt myokardu, který neměl naštěstí letální zakončení. Pohroma, která zasáhla jeho osobu, se týkala především věcovité stránky jeho existence, totiž srdce pouze jako svalu, zatímco nevěcovité stránky rozvratu mu do srdce nepronikly, nebyla tedy postižena jeho "psychosociální sféra", ale kardiovaskulární systém. Stojí za zmínku, že odborník na nemoci srdeční, kardiolog, vůbec neviděl pacientovo onemocnění v souvislostech jeho osobního života, ale popsal infarkt v žalostně ochuzené a zúžené, i když vysoce specializované anatomicko-fyziologické podobě. Nechci tím nikterak diskvalifikovat speciální a nesporně účinnou lékařskou péči, díky které pacient infarkt přežil. Můj poukaz míří k rámci, ve kterém se infarktové podmínky teprve budovaly, a k hlubšímu vysvětlení významu infarktu.

Při této příležitosti se mi vybavuje sen, který uvedla jedna mladá žena. Zdálo se jí, že polkla pecku, ta jí v břiše praskla a z jádra začal vyrůstat stromek. Zeptal jsem se, veden okolnostmi snu a intuicí, není-li náhodou těhotná. Této domněnce se vysmála. Vždyť přece nemůže mít děti, i když se o těhotenství pokouší víc než 10 roků, navštěvuje odborníky a výsledek je stále tentýž. Přesto se však začaly objevovat známky gravidity, která byla příslušnými testy potvrzena. Sen v tomto případě ohlásil to, co bylo zjištěno objektivními metodami později. I tento sen však říká mnohem více, nežli jen ohlašuje těhotenství. Objevuje se v něm, že těhotenství je pro mladou ženu vegetativní událostí, nově počatý lidský tvor se objevuje jen v primitivní vegetativní podobě. Ještě není skutečně lidským tvorem, mezi matkou a dítětem se zatím neobjevuje mezilidský vztah. Vzájemnost matky a dítěte se musí teprve rozvíjet a postupně budovat. Tato možnost však rozhodně není zaručena. Mám určitou obavu z možné retardace matčina mateřského vztahu. Usuzuji na to i proto, že způsob, jakým žena otěhotnění pojala, totiž jako polknutí pecky, odhaluje i patrnou zúženost její sexuality. Lidská sexualita ve zralé podobě obsahuje vzájemnost, ve které se individualita muže a ženy v setkání naplňuje, překračuje a v tomto zvláštním způsobu spolubytí se svět i postavení člověka v něm ukazuje podstatně jinak nežli v běžném setrvání v individualitě. Ve snu naplnění těchto možností chybí. Oplodnění je předloženo jako orální inkorporace animální povahy, ostatní charakteristiky početí chybí. Ve snu je ovšem patrná výrazná vegetativní citlivost, kterou žena nesporně manifestovala. To ovšem neznamená, že další vývoj, další stránky těhotenství nejsou nebo nemohou být v průběhu času u mladé ženy přítomny. Z jednoho snu nelze

rozhodně dovozovat velké závěry, jež bez znalostí celého kontextu, tj. dotyčné osoby v relaci s druhými lidmi v sociálně historických podmínkách atd., nelze provádět. Přesto však sen odhaluje mnohé a dovoluje vytvořit některé hypotézy.

Sny nám mohou, když jsme náležitě pozorní, pomoci i v řešení věcných úkolů, racionálních problémů. Ví se dobře např. o tom, že objeviteli benzenového jádra a zakladateli moderní organické chemie se zdálo, jak had požírá svůj ocas.

Jsem z jiného oboru nežli vážené publikum. Měl jsem obavy, aby můj referát, který se přece jen liší od tématu symposia, nepropadl. Zdálo se mi v noci na den přednášky, že jsem byl přijat vlídně. Posluchači můj referát přijali skutečně příznivě. O čtenářích se mi však žádný sen nezdál, takže jsem nucen ponechat sám sebe v této nejistotě.